

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

INTERFERENȚE EUROPENE ÎN OPERA ISTORICĂ A LUI AARON FLORIAN

European Interference in the Historical Work of Aaron Florian

Marian Horvat, Raluca Șipoș
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Abstract: *The present essay aims at analyzing several aspects of the historical perspective of the Romanian historian Aaron Florian (1805-1887). The philosophical ideas of the time are reflected in the volumes published by the professor at Colegiul Sfântul Sava: the enlightenment, the historicism, the romanticism and the positivism. Together with the national ideas of the age, they influenced the style, the topics and the language used by the Romanian historian. The importance of the works of Aaron Florian must be reconsidered and given a new place in the evolution of the Romanian historiography.*

Keywords: Romanian historiography, national consciousness, cultural development, modernization.

Aaron Florian (1805-1887) este unul dintre istoricii români pașoptiști, mai puțin cunoscuți, care merită o atenție reînnoită din partea mediului științific românesc. Deși au fost publicate relativ numeroase studii și articole despre activitatea lui istoriografică, politică și pedagogică, considerăm că rămâne unul dintre autorii români care necesită abordări noi, care să completeze analizele de până acum și să le nuanțeze. În ultimele decenii au fost recunoscute meritele sale științifice în dezvoltarea concepției istorice românești, în contextul iluminismului european și în formarea ideologică a generației pașoptiste. O atenție specială a acordat scrierilor lui istoricul Vasile Cristian și Octavian Marcu, care au evidențiat diverse aspecte ale ideologiei și participării la revoluția din 1848. Cu toate acestea, opera lui nu este atât de cunoscută ca cele ale lui Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu. Considerăm că lipsește o abordare de profunzime a metodei folosite în cercetarea istorică și a viziunii sale despre trecut.

În privința metodologiei folosite, vom întreprinde o scurtă analiză a lucrărilor *Idee repede de istoria principatului Țării Românești*, volumele I-II, *Elemente de istoria lumii. Pentru trebuința tinerimei începătoare din așezămintele de învățatură publice și private* și „Cuvântul ce s-au zis de D. Medelnicerul A. Florian”, pentru a înțelege perspectiva autorului asupra trecutului, felul în care percepe faptele trecutului în raport cu prezentul și pentru metodele care trebuiesc folosite în scrisul istoric. De asemenea, vom încerca să identificăm curentele de idei care l-au influențat cel mai mult. În contextul răspândirii iluminismului și al romantismului în spațiul

central-european, dar și în Țările Române, concepția istorică a cărturarului transilvănean a fost marcată de ideologia acestora. Istorismul, iluminismul, romantismul și chiar unele caracteristici ale viziunii pozitivistice sunt prezente în scrierile sale. O analiză minuțioasă a operei ar putea duce la evidențierea unor aspecte prea puțin analizate până acum și ar putea nuanța unele opinii ale exegeților.

Cercetarea de față are ca scop reliefarea mediului cultural care a avut impactul cel mai puternic asupra conștiinței istorice a profesorului de la București: cel german sau cel francez. Vom încerca să evidențiem acele principii ale istorismului, iluminismului și ale romantismului care sunt preponderente în opera acestuia. În centrul intereselor lui Florian se află necesitatea cunoașterii individualității națiunii, legitimarea drepturilor naționale și a unificării românilor. Și aceste caracteristici ale gândirii sale vor fi analizate în studiul de față.

Aaron Florian este un istoric transilvănean, născut la Rod, lângă Sibiu, și care s-a format în ambianța culturală a iluminismului Școlii Ardelene. A intrat în contact cu studenții români la Pesta și cu tipografia românească de la Buda, urmând studii universitare în vechea capitală a Ungariei. A fost profesor la Colegiul Sfântul Sava din București, unde a predat istoria universală. Pentru scurtă vreme, a fost profesor la Universitatea din București. În 1837, a publicat „Cuvântul ce s-a zis de d. Medelnicerul F. Aaron vicedirectorul Colegiului Național și profesorul de istorie generală”, o lucrare marcată de romantismul culturii românești din acea perioadă și în care este susținută cu tărie importanța istoriei naționale. Aceleași idei sunt dominante în „Precuvântare” la *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești* (1835) și în introducerile la alte volume. În „Introducția” la *Elemente de istoria lumii* din 1845, profesorul de la București se arată influențat de ideologia lui Voltaire, David Hume, August Ludwig Schlözer și Johann Gottfried Herder (1744-1803).¹

Iluminismul european al epocii a lăsat o amprentă puternică asupra formării lui Aaron Florian. Acesta preia ideea iluministă a statelor puternice care au decăzut din cauza pervertirii moravurilor.² Este interesat de cultura și valorile ei, de difuzarea culturii în societate, pentru crearea unei conștiințe active. Este influențat de Engel și Gebhardi în

¹ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 112.

² Octavian Marcu, *Aaron Florian: între iluminism și romantism*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, p. 217.

privința concepției etatiste în materie de periodizare.³ Elementele iluministe din opera istoricului de la București se estompează treptat, odată cu dezvoltarea unor metode noi în cunoașterea istorică și în abordarea critică a acesteia, însă vor persista în viziunea sa despre necesitatea de a ajuta la formarea conștiinței naționale. Fundamentală pentru formarea iluministă a lui Florian a fost preluarea de la Școala Ardeleană a ideilor privind începutul, latinitatea și continuitatea românilor.⁴

Pentru înțelegerea operei istorice a cărturarului transilvănean, este utilă cunoașterea filosofiei epocii în care s-a format. Istorismul, ca revoluție intelectuală, a dus la cristalizarea unui nou mod de gândire a procesului istoric. Hegel și Schleiermacher, doi corifei ai filosofiei germane de dinainte de 1850, au contribuit la răspândirea *conștiinței istoricității* în sistemele de cultură (limbaj, drept, mit, religie, poezie și filosofie).⁵ Conform lui Troeltsch, istorismul are ca înțeles „[...] istoricizarea a întregii noastre gândiri despre om, cultura și valorile lui”. Totul este produsul proceselor particulare ale istoriei, al cauzelor istorice. Istorismul s-a născut în interiorul curentului de idei al iluminismului, însă pretindea să se extindă domeniul cunoașterii rațiunii. Există elemente de continuitate, preluate de istorism de la iluminism, dar și aspecte diferite, care marchează o nouă direcție în istoria ideologiei europene.⁶

Ideile lui Herder au fost decisive în procesul de dezvoltare a istorismului și al iluminismului. Acesta a elaborat teoria naționalismului, care va avea un impact de profunzime și de durată asupra istoricilor români din secolele XVIII-XX. O altă teorie herderiană, foarte importantă pentru istoria ideilor europene, este cea a legăturii strânse dintre națiune și limbă, aceasta din urmă reflectând caracterul unic al unui popor.⁷ Filosoful german a susținut necesitatea apărării limbii și a valorizării ei. Aceasta reprezintă elementul constitutiv fundamental al culturii, dreptul limbii condiționând existența națiunii.⁸ Are o puternică

³ Pompiliu Teodor, „Contribuția lui Aaron Florian la dezvoltarea istoriografiei naționale”, în *Acta Musei Napocensis*, număr V, 1968, pp. 579-580.

⁴ Jerzy Topolski, *Metodologia istoriei*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, pp. 49-50.

⁵ Ioan C. Ivanciu, *Filosofia istoriei: idei și controverse*, București, Editura Fundației România de mâine, 2007, p. 134.

⁶ Frederick C. Beiser, *The German Historicist Tradition*, New York, Oxford University Press, 2011, pp. 1-12.

⁷ *Ibidem*, pp. 98-127.

⁸ I. Wolf, „Herderianismul-componență a ideologiei generației române de la 1848 din Transilvania”, în *Marisia*, volum VIII, 1978, p. 151.

forță unificatoare, fiind organul puterii noastre sufletești.⁹ Poezia populară este influențată de factori naturali și psihologici etnografici, reprezentând un mare izvor istoric.¹⁰ În viziunea lui Herder, ca și în cea a lui Fichte, istoria este chemată să joace rol de pedagogie națională. Unitatea distinctă a unui popor este marcată de o forță interioară (*Volksgeist*).¹¹ Opera lui Herder, părintele romantismului, se pare că a influențat profund opera lui Aaron Florian. În volumele istoricului transilvănean nu există trimiteri directe la scrierile lui Herder, dar este evident că a consultat mult lucrările acestuia.¹² Profesorul de la Colegiul Sfântul Sava considera că limba este un element definitoriu al specificului național, militând pentru o literatură originală.¹³

Dreptul istoric, specific iluminismului, apare adesea în volumele publicate de Aaron Florian, în special în „Precuvântare” la *Idee repede despre de Istoria Prințipatului Țării rumânești*.¹⁴ Acest principiu este evident în fraza următoare: „*Nimic nu poate fi la o nație mai scump decât începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care-l locuiește, starea întru care se află acum și grija de ceea ce poate să fie în vremea viitoare*”.¹⁵ Individualitatea națiunii prezintă elemente care să justifice păstrarea lor în istorie și în fața vecinilor. Ideea dreptului istoric apare și în legătură cu domnia lui Mihai Viteazul, când românii s-au bucurat de drepturile care li se cuvin.¹⁶ Este evidențiată cunoașterea adevărurilor prețioase pentru națiune: „*[...] află civilizația la care a ajuns și cu aceasta cumpănește fericirea lor de care se bucură acum*”.¹⁷

Cărturarul transilvănean a acordat o atenție specială domniei și faptelor personale ale lui Mihai Viteazul. Unele dintre ideile expuse de acesta au fost preluate de Nicolae Bălcescu: „*Unind pe toți rumânii într-un stat, făcea o nație mare, vrednică de recunoașterea altor nații, destoinică de a se apăra și în stare de a se civiliza. Aceasta era vremea cea mai slăvită pentru români, era o*

⁹ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică a lui Aaron Florian”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, număr XVI, 1970, p. 152.

¹⁰ Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Valori și echivalențe umanistice*, București, Editura Eminescu, 1973, p. 26.

¹¹ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei universale*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, pp. 124-125.

¹² Octavian Marcu, *Aaron Florian*, pp. 28-32.

¹³ Pompiliu Teodor, „Contribuția lui Aaron Florian”, p. 583.

¹⁴ Aaron Florian, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Românești*, volum I, București, Editura Librăriei Socec&Co., p. 317.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Istoricii români”, în *Ibidem*, p. 32.

¹⁷ Idem, „Cuvântul ce s-au zis de D. Medelnicerul A. Florian vice-directorul Colegiului Național și profesor de istorie generală”, în *România*, supliment la numărul 180, 1837, p. 15.

epohă care prevestea pentru dânsa un veac de aur. Încă puțin și rumânii s-ar fi fericit". Scena cu Mihai Viteazul în fața călăului, din *Românii supt Mihai Voevod Viteazul* a lui Bălcescu, este aproape identică cu cea din *Idee repede* a lui Florian,¹⁸ dovadă a influenței profunde pe care a avut-o asupra acestuia și a admirației pe care a purtat-o Bălcescu față de profesorul său. Eruditul de la Colegiul Sfântul Sava evidențiază avantajele oferite de solidarizarea românilor: „*Ce poate face o nație unită.*¹⁹ *Să păstreze în veacuri isprăvile acele minunate ale acestui Abile românesc, demn de a-și avea Omerul său*".²⁰ Ideea de unitate apare deseori în scrierile sale, fiind strâns legată de figura domnului Țării Românești. Acesta „*[...] s-a alăturat în rândul bărbaților celor mari.*²¹ *Geniu rar al veacului acela și care în admirarea isprăvilor lui celor minunate, nu-i tăgăduiau titlul de MARE*".²² Acesta reprezintă un model pentru elevii români, care „*[...] vor cunoaște mai curat din ce strălucită viață sînt născuți și mai ageri vor fi spre a urma strămoșilor lor în deprinderea virtuții.*²³ *Era eroul, era idolul lor, era viața și fericirea lor, era rumânul care făcea cât toții rumânii*".²⁴ Eroii sunt, în viziunea romantică, excepționali, victorioși și virtuoși, întruchipând un ideal măreț; din acest punct de vedere, Mihai Viteazul din viziunea lui Florian este înzestrat cu calități tipic romantice. Acesta evidențiază acele momente și personalități istorice care au jucat un rol important în istoria provinciilor locuite de români, elaborând o istorie a conducătorilor politici și a marilor boieri.²⁵ Mai mult, se arată preocupat de relevarea foloaselor pe care istoria o poate aduce principilor.²⁶

Autorul de manuale istorice a fost influențat de ideea romantică a Evului Mediu, ca perioadă eroică a poporului-națiune. Romanticii promovau ideea de mândrie patriotică, pe care vroiau să o popularizeze,²⁷ și au contribuit la formarea simțului istoric.²⁸ Interpretarea istorică a fost marcată de reacția față de raționalismul iluminist, prin valorificarea

¹⁸ Alexandru Dobrescu, „Bălcescu și Aaron Florian”, în *Viața românească*, an CI, număr 4-5, 2006, p. 57.

¹⁹ Aaron Florian, *Idee repede*, volum II, p. 198.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 137.

²² *Ibidem*, p. 317.

²³ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică”, p. 43.

²⁴ Aaron Florian, *Idee repede*, volum II, p. 320.

²⁵ Octavian Marcu, *Aaron Florian*, p. 198.

²⁶ *Ibidem*, p. 212.

²⁷ *Ibidem*, p. 35. Pentru o mai bună înțelegere a fenomenului romantic în ținuturile locuite de români, vezi Dumitru Popovici, *Romantismul românesc*, București, Editura Albatros, 1972.

²⁸ Ioan C. Ivanciu, *Filosofia istoriei*, p. 137.

sentimentelor umane. Cărturarul transilvănean a fost interesat de istoria medievală și de mântuirea socială a românilor, preocupări specifice romanticilor.²⁹ Istoria este văzută de acesta, în repetate rânduri, într-o manieră sentimentală. Ideea providențialismului apare în scrierile sale: „[...] greutatea soartei mai dinainte”,³⁰ iar unele personaje sunt eroizate. Florian pare să fi considerat că trecutul este și obiectul inspirației creatorilor de literatură, fiindcă „[...] cuprinde o comoară nemăsurată de persoane și fapte”.³¹

În lucrările lui, este acordată o atenție specială credinței creștine. Istoricul român a făcut eforturi pentru educația religioasă a elevilor, predând la Colegiul Sfântul Sava catehism și istoria sfântă.³² Una dintre lucrările sale, dovadă a interesului pentru religia creștină și pentru predarea ei elevilor, este *Catehismul omului creștin, moral și social*. Promova ideea toleranței și înțelegerii între oamenii diferiți, recomandând o iubire de patrie de inspirație creștină.³³ Imaginea lui Mihai Viteazul este însoțită de ideea de creștinătate, care trebuie apărată de turci: „[...] a asigurat omenirii creștine pace și liniște”³⁴ În „Precuvântare” la *Idee repede de Istoria Prințipatului Țării rumânești*, autorul face dese referiri la credința creștină, legând-o de providențialismul de tip romantic.

În centrul preocupărilor istoriografice ale lui Florian se află principiul național. A participat la revoluția din 1848 din Țara Românească, susținând drepturile naționale ale românilor. Poporul cu tradițiile și cultura lui reprezintă pentru acesta un interes special. Specific istoriografiei pașoptiste a fost ideea că pedagogia națională oferă sentimente de demnitate și de utilitate, întreținând cultul națiunii și al patriei.³⁵ Istoria unei națiuni este „[...] oglinda aceea magică a veacurilor trecute, icoana cea aderărată a vremii de acum, și cheia cea de mare preț cu care se descuie oarecum și adâncurile viitorului”. Prin cercetarea trecutului se poate lumina „[...] întunericul viitorului și să se apropie cu ideea de soarta ce așteaptă pe acea nație”. În secolul formării identităților naționale și al construirii statelor moderne, Florian este interesat de individualitatea istorică a unui popor. În viziunea naționalistă, organizarea unei națiuni trebuie să pornească de

²⁹ Simona Nicoară, *Națiunea modernă. Mituri, simboluri, ideologii*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, p. 120.

³⁰ Aaron Florian, *Idee repede*, volum I, p. 322.

³¹ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică”, p. 584.

³² Idem, *Contribuția istoriografiei la pregătirea ideologică a revoluției române de la 1848*, București, Editura Academiei R. S. R., 1985, p. 157.

³³ Octavian Marcu, *Aaron Florian*, pp. 170-171.

³⁴ Aaron Florian, *Idee repede*, volum I, p. 320.

³⁵ Simona Nicoară, *Națiunea modernă*, pp. 172-176.

la tradițiile și caracteristicile istorice ale acesteia, iar cercetarea trecutului conduce către conștientizarea identității naționale.³⁶ În acest sens, a fost influențat profund de Herder, care susținea că există o strânsă legătură între națiune și stat. A făcut dese referiri la nevoia de unitate a românilor, la nevoia de a-și câștiga independența³⁷ și de a ajunge prin cultură la libertate. Astfel, trebuie înțeleasă preocuparea istoricului transilvănean în predarea istoriei naționale elevilor: pentru a le forma o educație și o conștiință civică activă. Un fragment reprezentativ este acesta: „[...] tinerii trebuie să-și însușească niște sentimente sfinte de a-și cunoaște patria, de a o iubi, de a se umplea de un respect evlavios către această maică de obște a românilor, de a o iubi”.³⁸ A dedicat o lucrare întregă acestor idei, *Patria, patriotul și patriotismul* (1843), în care este subliniată importanța pe care istoria o are pentru popor.

În scrierile autorului există elemente care reflectă o concepție dezvoltată asupra metodei și înțelegerii istoriei. El este conștient de necesitatea unei abordări critice a trecutului: „[...] înaintea tribunalului celui neîmplânzit al criticii istorice și filosofice”.³⁹ Este conștient de nevoia de a interpreta critic izvoarele și de nevoia de a le compara: „Dintr-o mulțime de bronografuri ce se află pe la unii alții nu se potrivesc două; istoriile streine, afară că nu conglăsuiesc nici decum cu bronografurile țării, apoi și ele singure își contrazic una altia”. În plus, înțelege care sunt dezavantajele lipsei surselor istorice.⁴⁰ Mai mult, nu evită să se implice în polemici. De asemenea, se remarcă marele număr al surselor folosite: volumele corifeilor Școlii Ardelene, cronici interne, manuscrise și articole științifice,⁴¹ având chiar o concepție pozitivistă asupra tratării trecutului. De la Gatterer preia ideea necesității cunoașterii științelor auxiliare,⁴² fiind probabil primul istoric român care menționează necesitatea folosirii acestora. Este atras de teoria științei istorice, de ideea evoluției culturilor, este conștient de influența statelor vecine asupra evoluției naționale și este preocupat de istoria economică și socială.⁴³ A folosit cercetarea geografică în scrierile sale, a acordat atenție tradițiilor, oralității populare, cântecelor ca sursă istorică, statuilor,

³⁶ *Ibidem*, pp. 112-113.

³⁷ Aaron Florian, *Idee repede*, volum II, p. 198.

³⁸ *Ibidem*, volum I, p. XXII.

³⁹ *Ibidem*, p. XXIV.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 318.

⁴¹ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică”, p. 46.

⁴² Octavian Marcu, *Aaron Florian*, p. 112.

⁴³ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică”, pp. 585-584.

monedelor, diplomelor și altor acte publice.⁴⁴ Cunoștea bine limbile maghiară, germană, franceză, latină, italiană, latină,⁴⁵ și a citat inclusiv lucrări străine în scrierile sale.

Notabil este faptul că a cunoscut foarte bine lumea medievală românească sau a avut o intuiție meritorie, atunci când a observat că unirii „[...] nu îi lipsea decât ideea de a se forma un singur Stat consolidat, o putere mai mare”.⁴⁶ Această propoziție arată cât de bine cunoștea mentalitatea epocii medievale, fără a crede în existența unei conștiințe naționale în jurul anului 1600. A acordat o mare atenție manierei de expunere istorică, de clasificare a istoriei: geografică, cronologică, sinoptică, etnografică, pragmatică.⁴⁷ Prima lucrare originală din Țările Române, care a abordat problematica patriotismului, a fost *Patria, patriotul și patriotismul* (1843) a lui Aaron Florian, cu idei preluate de la Rousseau și Haller.⁴⁸ Nu are o viziune tipic pozitivistă atunci când îmbină istoria cu arta și narațiunea romanțată cu eroizarea personajelor istorice din trecutul națiunii. Expunerea lui este în mare parte romanțată, însă este clară și riguros sistematizată. Este atent la detalii, la aspectele sociale și politice, inclusiv la intrigile politice. Prin urmare, putem concluziona că există în opera lui elemente care anunță pozitivismul și *istoria critică* de mai târziu din istoriografia românească și că plasarea sa în ansamblul istoriografiei românești trebuie reconsiderată.

În urma celor analizate mai sus, observăm că Florian este tributar mai ales istoriografiei de limbă germană, deși nici cultura franceză nu i-a fost străină. Cunoașterea filosofiei germane i-a fost ușurată de perioada petrecută printre studenții români la Pesta și prin contactele cu tipografia românească de la Buda. Sunt evidente principiile istorismului, iluminismului și ale romantismului din opera lui și în activitatea de profesor și de revoluționar. Școala Ardeleană i-a insuflat ideea romanității și a începuturilor poporului român, iar scrierile lui Herder au avut, cu siguranță, un impact considerabil asupra concepției sale istorice. A acordat o mare atenție domniei și faptelor personale ale lui Mihai Viteazul, prefigurându-l în parte pe Bălcescu, a militat prin scris pentru ideea de unitate și independență națională și a căutat în trecut acele elemente care să justifice dreptul istoric național. Însă, există o

⁴⁴ Aaron Florian, *Elemente de istoria lumii. Pentru trebuința tinerimei începătoare din așezămintele de învățatură publice și private*, București, Tipografia Colegiului Sfântul Sava, 1845, p. 7.

⁴⁵ Vasile Cristian, „Activitatea istoriografică”, p. 43.

⁴⁶ Nicolae Iorga, „Cursul de istoria românilor al lui Florian Aaron”, în *Revista Istorică*, an XIII, număr 7-9, 1927, p. 262.

⁴⁷ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, p. 112.

⁴⁸ Vasile Cristian, *Contribuția istoriografiei*, p. 39.

Astra Salvensis, an IV, număr 8, 2016

caracteristică definitivă a scrierilor mai târzii ale istoricului transilvănean care nu a fost îndeajuns subliniată până acum: pozitivismul. Din acest punct de vedere, profesorul de la Colegiul Sfântul Sava apare ca un veritabil istoric, care merită să fie numit astfel și care este departe de a fi fost lipsit de originalitate, așa cum au considerat unii istorici români. Contribuția lui la dezvoltarea istoriografiei românești nu trebuie desconsiderată, cu atât mai mult cu cât a introdus numeroase metode în scrisul istoric românesc și a beneficiat de o cultură considerabilă și variată.